

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК: 159.922.27

Мельничук Тетяна Іванівна

Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ (Україна)

Анотація. У статті проаналізовано та представлено сімейне виховання як один із важливих чинників економічної соціалізації дитини. Розглянуто та визначено сучасні погляди щодо ролі впливу сімейного виховання як системи взаємопов'язаних процесів, що навчають і соціалізують особистість у дитинстві. Виділено психолого-педагогічні особливості та етапи формування економічної культури й економічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку як періоду, що у подальшому вплине на формування соціально активної та самодостатньої особистості. Зроблено висновки та сформувано перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: сімейне виховання, економічна соціалізація, соціалізація дитини дошкільного віку.

Постановка проблеми. Однією із найважливіших систем взаємопов'язаних процесів, що виховують, навчають і соціалізують особистість – є сім'я. У сім'ї дитина отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності, розуміння про працю та блага від неї. Сім'я, виховуючи та передаючи свій міжпоколінний накоплений досвід, створює передумови для взаємопроникнення із світу дітей у світ дорослих, що є важливим чинником соціалізації

особистості. Унікальні виховні можливості сім'ї впливають на людину протягом усього її життя.

Процес соціалізації особистості виконує подвійну функцію пристосування: з одного боку, він сприяє адаптації особистості до життя в суспільстві, а з іншого — відповідає за відтворення самого суспільства як системи соціальних інститутів, соціальних груп, гарантуючи заміщення носіїв основних соціальних статусів. Саме у якому середовищі росте дитина і що здобуває, зберігається протягом

усього її життя.

Наразі українське суспільство проходить складну фазу соціально-економічних, суспільно-політичних, демографічних перетворень, спрямованих на демократизацію та гуманізацію міждержавних, внутрідержавних, міжетнічних та сімейних відносин. В цьому аспекті українська сім'я є тим цілісним ядром у суспільному організмі, яке постійно зазнаючи тиску з усіх інституцій влади, впливу на її соціально-економічну ситуацію залишається консерватором виховних традицій та стабільним утримувачем міжособистісних відносин чоловіка і жінки, усіх членів сім'ї. Однак сучасний ритм суспільного життя, розвиток сучасних технологій та стрімкі зміни у соціально-економічному розвитку суспільства все ж таки зумовлюють розширити функції сімейного виховання, які сприятимуть розвитку самостійності й індивідуальності у дітей та будуть спрямувати позицію батьків на більш поглиблені і тісні взаємовідносини із дітьми для закладання першооснов їх економічної соціалізації. У зв'язку із цим, особливої уваги заслуговує дослідження та аналіз сімейного виховання як одного із чинників економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

Цілі даної статті в результаті теоретичного аналізу наукових джерел та практики проаналізувати й висвітлити вплив сімейного виховання як одного із важливих чинників економічної соціалізації дитини.

Аналіз останніх досліджень та публі-

кацій. У дослідженнях характеру виховного впливу на соціалізацію дітей важливий внесок зробили видатні зарубіжні та вітчизняні психологи та педагоги Е. Фромм, Д. Бомрид, І. Кон, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Козлова, Г. Андрєєва, Е. Еріксон, Л. Вигодський, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін. Дослідження щодо визначення структурних складових економічної соціалізації здійснювали В. Москаленко, О. Дейнека, А. Журавльова і ін.. Як українські так і зарубіжні дослідники значну увагу зосередили на стадії, які проходять діти в розумінні економічних процесів, станів, понять (А. Страусс, К. Дезінгер, Р. Саттон, Г. Ферт та ін.); фактори, що впливають на процес економічної соціалізації (Г. Маршалл, Л. Магрудер, А. Фьонем, П. Веблі, М. Сігал, Д. Швальб, А. Клеа, К.С. Черьомухіна, І. К. Зубіашвілі та ін.); особливості економічної соціалізації на різних вікових етапах (О.В. Козлова, Г. Авер'янова, Т.В. Дробишева, А.О. Фенько, В.О. Хащенко та ін.); розвиток економічного мислення дітей через засвоєння понять (І. Зубіашвілі, Р. Ягода, О.В. Козлова, Н. А. Побірченко); економічне виховання дошкільників (А.А. Смоленцева, А.Д. Шатова, Н.Г. Грама, Є.А. Курак та ін.).

Також сучасні дослідження вчених, які вплинули на економічну соціалізацію дітей (Г. Авер'янова, А. Берті, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дейнека, Н. Дембицька, А. Журавльов, І. Зубіашвілі, Н. Грама, Н. Побірченко, І. Рогальська, та ін.) свідчать про важливість

впровадження економічної освіти саме із дошкільного віку та при спільній взаємодії сім'ї і навчально-виховного закладу. Науковці у дослідженнях вказують на значимість та першочерговість якраз сімейного виховного процесу у формуванні економічної соціалізації у дітей: знайомства їх із грошима, побутом, з ринковими відносинами, економічними уявленнями, з рівномірним та раціональним використанням коштів тощо.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є персональним середовищем життя і розвитку дитини, яке зумовлює спосіб життя та її соціальне існування. Структура її багато в чому залежить звичаїв, культурних і національних традицій, моральних та правових норм. У межах її формується система стосунків між старшими та молодшими, батьками і дітьми, що визначає психологічний клімат в сім'ї та стилі виховання і впливу, закладаються основи взаємин між батьками та дітьми. А сімейні взаємини є одним із компонентів цієї складної системи – сім'ї. Взаємини дітей і батьків складаються під впливом ряду факторів: психологічного мікроклімату у сім'ї, педагогічної досвідченості батьків та отриманого ними у дитинстві досвіду, особистісних властивостей і якостей самих дітей.

Характерною особливістю виховного впливу сім'ї є його первинність. Дошкільний вік і є періодом первісного оволодіння соціальним простором людських відносин, у тому числі й економічної сфери.

Йдеться про те, що сім'я є першим джерелом цього впливу, а, як зазначав Ж.-Ж. Руссо: «кожен наступний вихователь значно слабше впливає на дитину, ніж попередній». Крім того, процес виховання в сім'ї є більш природним, ніж у виховному закладі. Взаємодія у сім'ї передбачає ширші можливості для дитини бути суб'єктом діяльності, ніж у дошкільних закладах, у яких вона є більш зарегаментованою. У сім'ї дитина відчуває себе та одночасно і випробовує, як особистість із своєю власністю (іграшки, ліжко, книги), своїми обов'язками, завданнями та відповідальністю (догляд за твариною, полив квітки тощо) отримує основи економічного виховання. Економічне виховання – це організована діяльність, соціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей економічної свідомості.

Старший дошкільний вік є чутливим періодом розвитку пам'яті, уваги, мовлення, формування творчих уявлень; цей вік є періодом первісного оволодіння й соціальним простором людських відносин, у тому числі й економічної сфери. Від стилю виховання, взаємовідносин у сім'ї залежить розвиток економічної культури й економічної свідомості у дитини, що у подальшому вплине на формування соціально активної та самодостатньої особистості [7].

Сімейна життєдіяльність та сімейні відносини тісно вплетені у соціально-економічну реальність тому вони є одним із найважливі-

ших індикаторів ефективності виховного процесу що у майбутньому впливатиме на соціально-економічну стабільності й благополуччя дітей. Саме вплив сімейного виховання у старшому дошкільному віці дає можливість отримати та закласти основу на подальше життя для вдалої економічної соціалізації дітей.

Згідно загальної концепції соціалізації та її структурної моделі, розробленої В. В. Москаленко [4], процес економічної соціалізації відбувається в результаті інтеріоризації особистістю економічних цінностей суспільства. Проте, ці економічні цінності не можуть однаково сприйматися і репрезентуватися особистістю в різні вікові періоди її життя. Це зумовлено тим, що детермінація процесу соціалізації цінностями суспільства опосередковується внутрішніми психологічними особливостями особистості [4, с.3-17].

У широкому розумінні економічну соціалізацію можна розглядати як процес становлення економічного мислення, у тому числі процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, формування навичок економічної поведінки і реалізація їх у реальній дійсності. І саме сім'я найперше формує ці навички та є початком і прикладом їх реалізації. Але сім'я одночасно може виступати в якості як позитивного, так і негативного фактора виховання. Найбільш ефективніший і позитивний досвід буде передаватися при виконанні сім'єю однієї із своїх функцій – гос-

подарсько – побутової (економічної). Під час взаємодії між членами сім'ї (родини) дитина бачить приклад використання грошей, раціонального планування бюджету сім'ї та здійснення відповідних заощаджень і таким чином у неї формуються основи економічної культури, що у подальшому сприяють її економічній соціалізації [6].

Економічна соціалізація в дитинстві спрямована на розвиток когнітивної структури уявлень про соціально-психологічні феномени, і розглядаються як процес засвоєння економічної культури і реалізації норм, навичок економічної поведінки. Більшість досліджень дитячих уявлень про бідність і багатство, про володіння матеріальними благами були проведені в рамках теорії когнітивного розвитку Ж. Піаже. Кожна дитина проходить різні стадії соціоекономічного розуміння, рухаючись від простих і конкретних до складних і абстрактних понять [5, с. 54-68.].

Значну роль в економічній соціалізації дошкільника, на думку А. Бояринцевої, відіграє чинник психологічної структури сім'ї, яка має декілька підсистем (виховну, господарську, економічну та ін.), які сприяють включенню дитини у реальну взаємодію з дорослим. Так, доручення піклуватися про молодшого – це включення дитини у виховну систему, участь у прибиранні квартири – господарську, видача кишенькових грошей може бути розглянута як включення в економічну підсистему. Залежно від того, якою метою витрача-

ються ці гроші і які умови їх отримання, у дитини закладаються психологічні передумови для оволодіння тим або іншим типом економічної поведінки. В основному у дошкільному віці процес економічної соціалізації носить стихійний характер, діти зустрічаються з економікою навіть якщо їх не вчать цьому, вони дізнаються, що таке «обмін», «гроші», «ціна», «дорого», «дешево», «продати», «зробити». Часто старші дошкільники за дорученням батьків самостійно ходять у магазин і купують предмети першої необхідності. Такого роду доручення вони виконують охоче, тому що реально прилучаються до світу дорослих, почувують себе учасниками загальних сімейних справ і турбот. Чим старші діти, тим активніші вони у вирішенні багатьох економічних питань: розподілі сімейного бюджету, складанні меню, обладнанні квартири тощо. Природно, що саме сім'я повинна виховувати у дитини культуру споживання, спілкування, пізнання, що є основою для розвитку економічної культури [5].

Осягнення дитиною у старшому дошкільному віці соціально-економічних явищ, важливих економічних зв'язків відбувається через розуміння ролі та функції грошей в економіці, тому монетарна соціалізація як набуття особистістю знань про гроші, засвоєння відповідних моделей монетарної поведінки є невід'ємною складовою економічної соціалізації дитини при вихованні у сім'ї. І одним із перших, в Україні, дослідників монетарної соціалізації є І.

К. Зубіашвілі. Монетарна культура несе в собі особливості національної культури, менталітету, традицій, образу життя, які притаманні тій чи іншій культурі, що накладає свій відбиток і на виховний процес у сім'ї. Саме через економічне виховання діти здобувають основи економічних знань. Формування перших економічних уявлень тісно пов'язане з використанням дітьми грошей та оволодіння дітьми основами монетарної культури [3, с. 396-407].

Монетарна культура, як відмічає І. Зубіашвілі, виконує в суспільстві такі функції: адаптаційну, пізнавальну, нормативно-регуляційну, трансляційну, інформаційну, комунікативну, мотиваційну, мобілізуючу. Дитина з самого народження підлаштовується під різні види знаково-символічної діяльності, які стихійно поступово засвоює; які пронизують весь соціальний простір дитини, визначають її існування. Діти у сімейному виховному процесі пізнають значення грошей, що стали у суспільстві засобом втілення властивостей інших предметів, товарів, виступаючи, при цьому, ціннісною мірою речей [1].

Особливістю дітей дошкільного віку є те, що самостійно діти поки що не можуть вступати в економічні стосунки, а набувають цього досвіду в штучно створюваних умовах. Тому саме сім'я, виховуючи дитину, навчаючи її монетарній культурі на практичному досвіді, закладає основи економічної грамотності. Н. Грама у своїх дослідженнях розглядає теоретичні засади проблеми економічної грамот-

ності, її сутність, структуру, компоненти, умови, чинники розвитку і формування. Вона вважає старший дошкільний вік найбільш сприятливим і благодатним віком для впровадження економічних знань в елементарній формі, які становлять основу пропедевтики цих знань [2, с.58-62.].

Дошкільний віковий період найсприятливіший для формування якостей особистості, насамперед, бережливості та економності, як структурних компонентів процесу соціалізації.

Розглянемо деякі поняття економічної соціалізації : економічне виховання та економічна грамотність.

Економічне виховання – це організована діяльність, соціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей економічної свідомості. Економічна освіта – це формування у дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь і навичок щодо процесу вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Економічна грамотність – це засвоєння предметних знань, умінь і практичних навичок, необхідних людині як особистості в її суспільно-господарчій діяльності; економічна грамотність це сукупність знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій поведінки, пов'яза-

них з процесом перетворення їх особистістю у свою внутрішню потребу, що виступає необхідним чинником у соціально-господарчій життєдіяльності. Рівень економічної грамотності залежить від вікових можливостей людей в діяльній сфері.

Але на жаль, не кожна сім'я приділяє достатню увагу економічній освіті дитини, та не усвідомлює її необхідності. З раннього дитинства (2-3 років) молоді сім'ї формують основи математичних знань, вміння читати, а економічне мислення не вважають за потрібне розвивати. Але аналіз дитячих ігор, питань, розмов свідчить про інтерес дітей до проблем, пов'язаних із економікою. Нами було проведено дослідження у групі старших дошкільників. Ми дали завдання намалювати свою майбутню професію. Із 25 дітей 18 намалювали себе у професії з великим рівнем доходу (банкірів, бізнесменів, тощо). У опису малюнків вони давали пояснення, що даних професіях заробляють велику кількість грошей, а це дає можливість себе почувати багатим та робити дорогі покупки.

Тому, на нашу думку, дітям уже в дошкільному віці потрібно мати первинні уявлення про свої потреби та потреби своєї родини; розуміти, що потреби можуть бути безмежними, а можливості для їх задоволення – обмеженими; уміти співвідносити свої бажання з можливостями родини їх задовольняти. Дошкільнята здатні робити висновки про значення товарів і послуг в житті людини, про особ-

ливості різних професій і їхнє значення в суспільстві.

Причинами цього вважається проникнення економіки, насамперед, у життя сім'ї, де дитина і стикається з економічними проблемами, які частіше за все обговорюють члени родини. Цілком зрозуміло: чим раніше ми розпочнемо економічну освіту дітей, тим усвідомленими, раціональними та розумнішими будуть їхні вчинки, бо саме в цьому віці діти опановують первісний досвід елементарних економічних відносин. Чим старші діти, тим активніші вони у вирішенні багатьох економічних питань: розподілі сімейного бюджету, складанні меню, обладнанні квартири тощо. Природно, що саме сім'я повинна виховувати у дитини культуру споживання, спілкування, пізнання, що є основою для розвитку економічної культури.

Батьки мають достатньо великий досвід життя в суспільстві, в якому поєднана та накопичена значна кількість інформації про побут, традиції, культуру, моральні цінності. Спілкуючись із дорослим, дитина спостерігає за їх діяльністю, орієнтується на їх оцінці, бачить їх вчинки. Особливо якщо дитина не байдужа до дорослого. Тому до умов, які здійснюють виховну функцію та сприяють формуванню у дітей соціального досвіду, варто віднести спілкування батьків з дітьми, у процесі якого розширюються їх знання про соціальний світ та світ економіки. Батьки спілкуючись із дітьми виконують дві основні функції:

передача соціального досвіду, норм і правил суспільного життя, знань про оточуючий світ та організація навчання і виховання дітей [7].

Для визначення сучасного стану виховного потенціалу батьків щодо їх економічної грамотності разом із теоретичним дослідженням ми провели анкетування батьків щодо їх економічної грамотності та можливості вдало передавати свій досвід дітям. Зібрані дані дали змогу частково (охоплено анкетуванням тільки м. Київ) визначити їх позицію щодо важливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку та отримати додаткову інформацію щодо стану процесу економічного виховання дітей у сім'ї. В анкетуванні взяли участь 60 сімей з різним економічним статусом, що виховують дітей дошкільного віку. Виявилося що 65% сімей вважають що саме у сім'ї і із дошкільного віку дітям потрібно надавати основи економічної грамотності і це дійсно вплине на подальшу їх економічну соціалізацію. 28% відмітили що ще достатньо рано у дошкільному віці знайомити дітей із економічними основами, цей етап потрібно відкласти на початкову школу. 7% батьків зазначили, що діти самостійно отримують відповідні знання і додатково їх знайомити із елементами економіки не варто. 18% не орієнтувались у питаннях економічної соціалізації і хоча відмічали її важливість. В цілому більшість батьків відмітили, що знання економічної освіти повинні надавати у сім'ї, спираючись на її досвід, традиції, звичаї. Що діти із

дитинства мають цінити здобутки батьків та їх примножувати.

Тому економічне виховання дошкільників і передбачає цілеспрямовану взаємодію дорослого та дитини з метою засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів та якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Висновки. Таким чином можемо підсумувати, що сімейне виховання є одним із головних чинників економічної соціалізації дошкільників. Процес формування економічного досвіду дошкільнят, та їх подальша соціалізація відбувається за двома напрямками:

По-перше, дитина отримує під час виховного процесу батьків у сім'ї і засвоює досвід попередніх поколінь у вигляді сталих економічних законів та понять (через телебачення, гру з друзями, батьками). Сформований досвід є необхідним для орієнтації та участі в соціально-економічній сфері життєдіяльності.

По-друге, елементарний економічний досвід дитини формується у різних видах діяльності і є результатом власної економічно доцільної поведінки. Це може бути спостереження за економічними процесами, виконання соціально-економічних ролей, участь у налагодженні найпростіших економічних звязків (обмін, продаж, купівля).

Отже, економічна соціалізація дітей є

процесом поступового формування економічної свідомості особистості у сімейному середовищі на основі повсякденних знань про економічну реальність, прикладу батьківської поведінки та їх системи особистісних цінностей. Саме батьківська модель поведінки у сім'ї виступає одним із чинників економічної соціалізації дітей дошкільного віку та усвідомлення і сприйняття ними домінуючої функції власності і грошей, як системоутворюючих чинників економічної грамотності. Економічне виховання дошкільників передбачає цілеспрямовану взаємодію дорослого та дитини з метою засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів та якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки.

Перспективи подальшого вивчення ми вбачаємо у з'ясуванні запиту та потреби батьків щодо підготовки до свідомого батьківства та оволодіння ними відповідною педагогічною майстерністю для виховання дітей.

Перелік використаних джерел:

1. Авер'янова Г. М. Кишенькові гроші як фактор економічної соціалізації підлітків *Психологія: Зб. наук. Праць / Авер'янова Г. М.* – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Вип. 18, 2002.
2. Грама Н. Започаткування основ економічного виховання дітей дошкільного віку/ Н. Грама // *Наша школа.*

– 2003. - №2. – С.58-62.

3. *Зубіашвілі І. К.* Монетарна культура як фактор стабільності суспільства/ І. К. Зубіашвілі // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАНП України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К., 2014. – Т.11. – Вип. 9. – С.396-407.

4. *Москаленко В. В.* Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / В. В. Москаленко // Соціальна психологія. — 2006. — № 3. — С. 3—17.

5. *Москаленко В. В., Фера С. В.* Сім'я як інститут економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку / В.В. Москаленко, С. В. Фера // Соціальна психологія, 2011. №3. – С.54-68.

6. *Соціально-психологічні закономірності становлення економічної культури молоді: монографія / В. В. Москаленко, О. В. Лавренко, Н. М. Дембицька, І. К. Зубіашвілі / за ред.. В.В.Москаленко – К.: Педагогічна думка, 2015. – 405 с.*

7. *Струннікова Д. І.* Виховання в сім'ї як одна з умов соціалізації особистості дитини. Інтернет ресурс <http://arr.chnu.edu.ua/handle/123456789/823>.

References (Transliteration):

1. *Aver'yanova G. M.* Kishenkovi groshi yak faktor ekonomichnoї sotsializatsії pidlitkiv Psikhologiya: Zb. nauk. Prats / Aver'yanova G. M. – K.: NPU im. M. P. Dragomanova. – Vip. 18. 2002.
2. *Grama N.* Zapochatkuvannya osnov ekonomichnogo vikhovannya ditey doshkilnogo viku/ N. Grama // Nasha shkola. – 2003. - №2. – S.58-62.
3. *Zubiashvili I. K.* Monetarna kultura yak faktor stabilnosti suspilstva/ I. K. Zubiashvili // Aktualni problemi psikhologii: zb. nauk. prats Institutu psikhologii imeni G.S. Kostyuka NANP Ukraїni / za red. akademika S. D. Maksimenka. – K.. 2014. – T.11. – Vip. 9. – S.396-407.
4. *Moskalenko V. V.* Ekonomichna sotsializatsiya osobistosti: kontseptualna model / V. V. Moskalenko // Sotsialna psikhologiya. — 2006. — № 3. — S. 3—17.

5. *Moskalenko V. V. Fera S. V.* Sim'ya yak institut ekonomichnoї sotsializatsії ditey starshogo doshkilnogo viku / V.V. Moskalenko. S. V. Fera // Sotsialna psikhologiya. 2011. №3. – S.54-68.

6. *Sotsialno-psikhologichni zakonomirnosti stanovlennya ekonomichnoї kulturi molodi: monografiya / V. V. Moskalenko, O. V. Lavrenko, N. M. Dembitska, I. K. Zubiashvili / za red.. V.V.Moskalenko – K.: Pedagogichna dumka, 2015. – 405 s.*

7. *Strunnikova D. I.* Vikhovannya v sim'i yak odna z umov sotsializatsії osobistosti ditini. Internet resurs <http://arr.chnu.edu.ua/handle/123456789/823>.

Melnychuk Tetiana

PhD in Psychology, Senior Research of the Laboratory of Organizational and Social Psychology in Institute of Psychology named by G.S. Kostyuk of the National Academy of Pedagogical Sciences

FAMILY EDUCATION AS ONE OF THE FACTORS OF ECONOMIC SOCIALIZATION OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

In conditions of socio-economic transformation contemporary society requires intensive socialization of children since preschool age. In the article analyzed the theoretical approaches in psychology regarding the educational influence of parental family to the socialization of children under senior school age. Has been analyzed and defined the role of parent family as the primary institution of economic socialization of the child that creates a basis of economic awareness and promotes the transformation of the gained knowledge on the adulthood.

It was determined that the economic socialization of children is a process of gradual formation of the economic consciousness of the in-

dividual in a family environment based on knowledge of the everyday economic reality, examples of parental behavior and their personal values system. Especially the model of parental behavior in the family stands as one of the factors of economic socialization of preschool children and their awareness and perceptions of the dominant features of property and money as systematically factors of economic literacy. The economic education of preschool children involves a focused interaction adult and child, to learning available basic economic concepts, the formation of moral feelings and qualities needed for successful economic activity, the development of interest in the economic sphere of life, the skills of socio-economic behavior. Economic socialization of the child is defined wide sense as a socio-psychological process of entering into the economic system society and was extremely important for both the individual child and for society as a whole.

Considered monetary culture as one of the components of the educational process in the family, as the monetary culture of the senior preschool age combines economic knowledge and skills that preschooler implements during economic activity, showing, with economically significant quality and moral values of society.

Our research indicates the need for implementing economic education from the preschool age through family education when children receive basic primary experience in the economic relations.

Key words: family education, economic socialization, socialization of the senior preschool children.

Мельничук Татьяна Ивановна

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории организационной и социальной психологии Института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины, г. Киев (Украина)

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Анотация. В статье проанализировано и представлено семейное воспитание как один из важных факторов экономической социализации ребенка. Рассмотрены и определены современные взгляды о роли влияния семейного воспитания как целостной системы взаимосвязанных процессов, обучающей и социализирующей личность ребенка. Выделены психолого-педагогические особенности и этапы формирования экономической культуры и экономического сознания у детей старшего дошкольного возраста как периода, который в дальнейшем повлияет на формирование социально активной и самодостаточной личности. Сделаны выводы и сформированы перспективы дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: семейное воспитание, экономическая социализация, социализация ребенка дошкольного возраста.

Дата отримання статті: 15.04.2017

Дата рекомендації до друку: 10.05.2017